

ENERGETICKÝ METABOLISMUS

= souhrn všech chemických (a fyzikálních) procesů zahrnutých v:

1. **produkci energie z vnitřních i vnějších zdrojů**
2. **syntéze a degradaci strukturálních a funkčních prvků tkání**
3. **vyučování odpadních látek a toxinů z těla**

Rychlost metabolismu: množství energie uvolněné za jednotku času

Kalorie (cal) = množství tepelné energie, potřebné ke zvýšení teploty 1g vody o 1°C, z 15°C na 16°C.

METABOLISMUS

- ▶ Komplexní, pomalý pochod = **KATABOLISMUS** = uvolňování energie v malých použitelných množstvích
- ▶ Energie uskladněná v energeticky bohatých fosfátových sloučeninách a ve formě proteinů, tuků a složitých sacharidů (syntetizovány ze jednodušších molekul).
- ▶ Tvorba těchto sloučenin = **ANABOLISMUS** (energie se spotřebovává).

- ▶ KALORIE (cal, malá kalorie, gram kalorie)
- ▶ Kilokalorie = kcal (velká kalorie) = 1000 cal = 4,18 kJ
- ▶ Joul = J = 0,239 cal
- ▶ Kilojoul = kJ = 1000 J

CUKRY

TUKY

PROTEINY

VSTUP
ENERGIE = SPOTŘEBA
ENERGIE

**MECHANICKÁ
PRÁCE**

Svalová kontrakce
Pohyb buněk, organel,
bičků

SYNTÉZA

Tvorba energetických
zásob
Růst tkání
Tvorba esenciálních
molekul

**MEMBRÁNOVÝ
TRANSPORT**

Minerály
Organické ionty
AMK

**TVORBA A PŘENOS
SIGNÁLŮ**

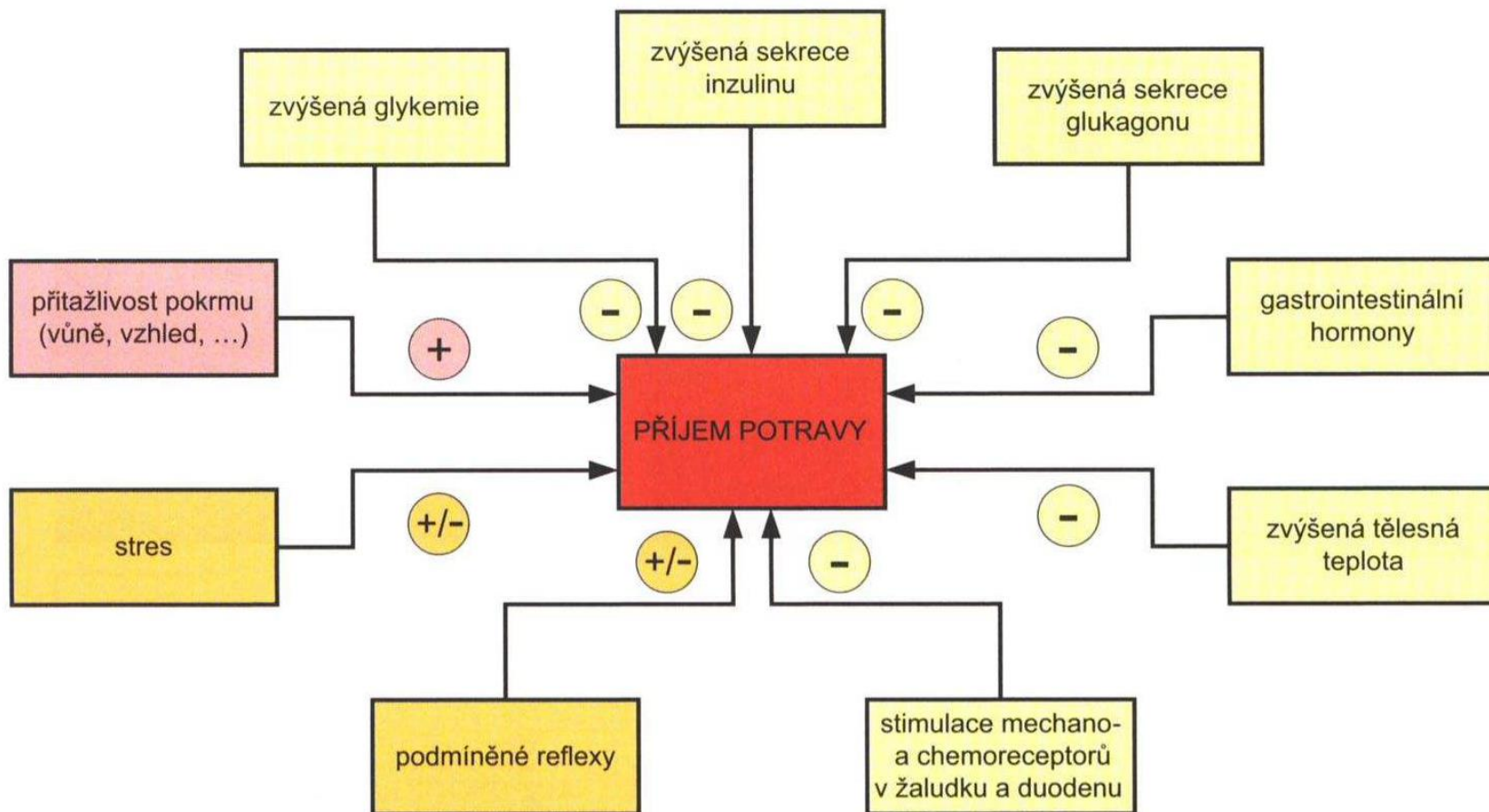
Elektrické
Chemické
Mechanické

**PRODUKCE
TEPLA**

Řízení tělesné teploty
Neúčinné chemické
reakce

**DETOXIKACE
DEGRADACE**

Tvorba moči
Konjugace
Oxidace
Redukce

1. zákon termodynamiky:

Za ustáleného stavu musí vstup (příjem) energií odpovídat výstupu (výdej)

Vstup $\longleftrightarrow$ zásoby

Výdej energie = vnější práce + zásoby energie + teplo

Mezistupně: různé chemické, mechanické a termické reakce

PŘÍJEM ENERGIE

Cukry, tuky, bílkoviny $\xrightarrow{\quad}$! Kalorická hodnota!

Spalováním vzniká: 4.1kcal/g, 9.3kcal/g, 5.3kcal/g (4.1 v těle)

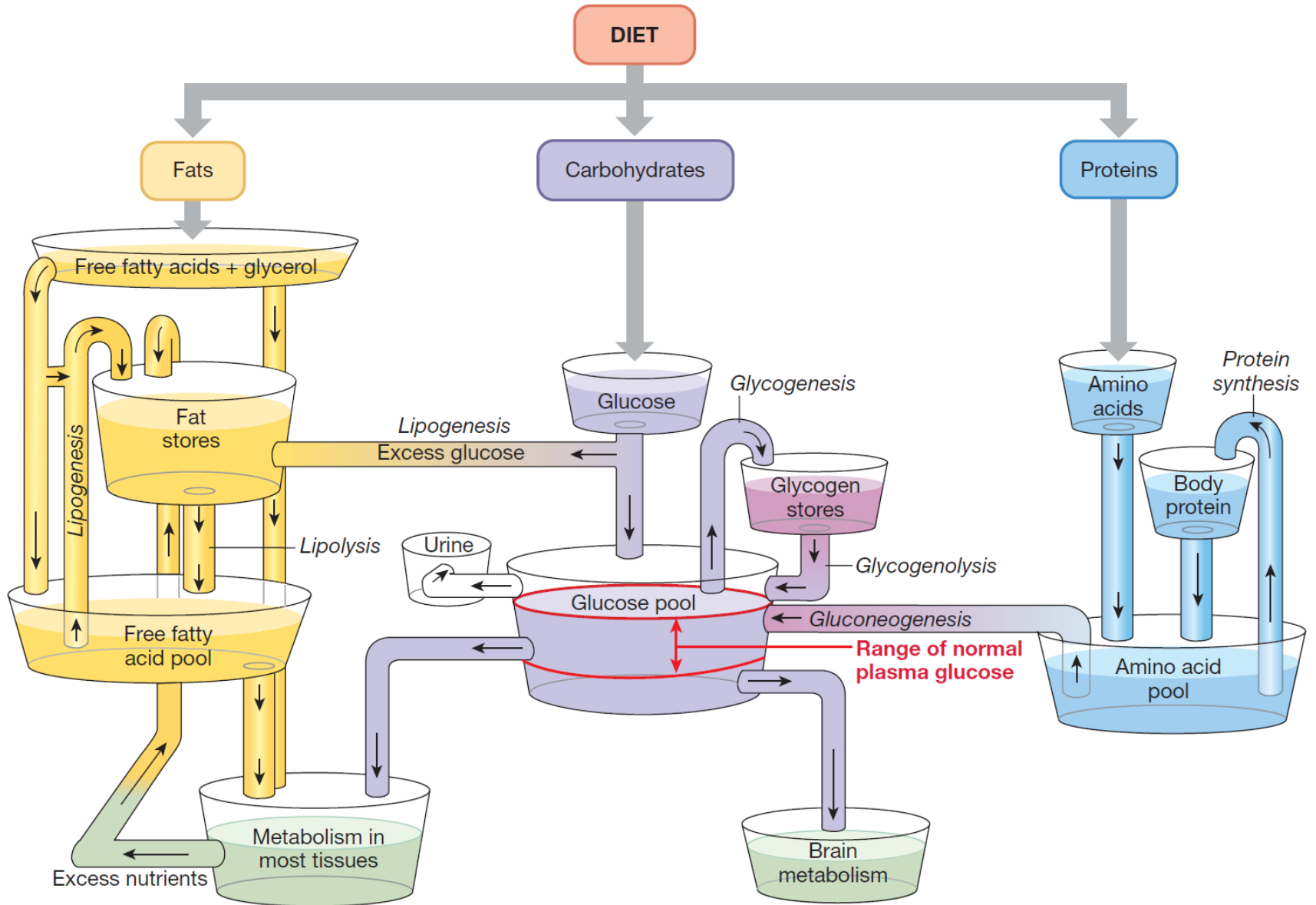
1kcal=4184J

Přeměna proteinů a cukrů na tuky – účinné uložení energie

Přeměna proteinů na cukry – potřeba rychlé energie

ALE: neexistuje signifikantní přeměna tuků na cukry

NUTRIENT POOLS AND METABOLISM

■ **Fig. 22.3** Adapted from L. L. Langley, *Homeostasis* (New York: Reinhold, 1965).

METABOLISMUS CUKRŮ

1. Zdroj energie

2. Součást glykoproteinů, glykopeptidů, glykolipidů – strukturální či funkční (kolagen bazálních membrán, mukopolysacharidy, myelin, hormony, receptory...)

Karbohydráty z potravy – hexózy (glukóza, fruktóza, galaktóza)

Klíčový substrát – glukóza.

Postprandiální plazmatické hladiny glukózy: **3,5 – 6,5 mmol/l**

Glykémie. Hypoglykémie, hyperglykémie.

Hypoglykémie: pokles kyslíkového zásobení CNS

Glykolýza, glukoneogeneza. Humorální řízení glykémie.

Glykolýza: hlavní produkty – laktát a pyruvát – průměrné koncentrace v plazmě 0,7 a 0,07 mmol/l (poměr 10:1 zůstává zachován i při různém obratu); v hypoxii – 30:1 (metabolická acidóza)

- Glukózový obrat: 2 mg/kg/min (11 mmol/kg/min)~9 g/hod~ 225 g/den
  - 55% glukózové utilizace – terminální oxidace (CNS)
  - 20% - glykolýza, laktát zpět do jater, glukoneogeneza (Coriho cyklus)
  - 20% - zpětné vychytávání játry a splachnickými tkáněmi
  - 70% využití glukózy v klidu je insulin-independentní
-
- Cirkulující zásobárna (pool) glukózy – jen o trochu větší než výdej játry za 1 hod
  - Mozkovou oxidaci udrží jen cca 3 hod (zásoby glykogenu v mozku – cca 10 min)
  - NUTNOST NEUSTÁLÉ PRODUKCE GLUKÓZY Z JATER za hladovění
  - 80 % - glykogenolýza, 20 % - glukoneogeneza (více než 50 % z laktátu vychytaného játry pro glukoneogenezu, zbytek – AMK, zvl. alanin; laktát z glykolýzy ve svalech, ery, leu, aj.; AMK – z proteolýzy ve svalech)

- Ranní příjem glukózy – 70 % spotřebují periferní tkáně (svaly), 30 % - splachnické orgány (játra)
- 20-30 % přijaté glukózy – oxidováno během 3-5 hod. na pokrytí nároků GIT, 70-80 % uloženo do glykogenu (sval, játra)
- Svalový glykogen – později přesunut do jater (laktát z glykolýzy ve svalech, reuptake, glukoneogeneza v játrech, glykogenolýza)
- Během maximální resorpce exogenní glukózy – vyplavení glukózy z jater je potlačeno (inzulin a glukagon facilitují tento děj)

JATERNÍ GLUKOSTAT

Udržování konstantní glykémie

Endokrinně řízen:

- glykogenolýza (glukagon, adrenalin, noradrenalin = aktivace glykogenfosforylázy)
  - proč pouze játra a ne svaly? (glukóza-6-fosfatáza v játrech)
- glukoneogeneze (glukagon, adrenalin, noradrenalin, glukokortikoidy, hormony štítné žlázy)

REGULACE ODBOURÁVÁNÍ GLYKOGENU

ADRENALIN (působí na játra i sval)
GLUKAGON (působí jen na játra)

adenylátcyklasa

ATP → cAMP

glykogensynthasa I

fosforylase b

fosfatasa

fosfatasa

proteinkinasa

fosforylasakinas

aktivovatelná svalovou
prací

glykogensynthasa D

aktivovatelná glukosa-6-fosfátem

fosforylase a

POKLES TVORBY (převaha odbourávání) GLYKOGENU

Poznámky:

Glykogensynthasa I = aktivní defosforylovaná, nezávislá na Glc-6-P

Glykogensynthasa D = fosforylovaná, méně aktivní, závislá na aktivaci Glc-6-P

Fosforylase a = fosforylovaná, aktivní tetramer

Fosforylase b = inaktivní dimer

METABOLISMUS TUKŮ

- Tuk – cca 50 % denní dávky substrátů pro oxidaci (100g, 900kcal)
- Hlavní a nejvýhodnější forma zásoby energie
- Denní příjem: cca 100g (40% denní diety)
- Hlavní komponenta potravinových zdrojů i zásob v těle: triglyceridy
- Neexistuje striktní dietní doporučení (část MK syntetizována v játrech a tukové tkáni)
- ALE: 3-5% MK polynenasycené!!! – **ESENCIÁLNÍ MK**
- Prekurzory membránových fosfolipidů, glykolipidů, prostaglandinů
- Cholesterol – součást membrán, prekurzor žlučových kyselin, steroidních hormonů; denní příjem – 300-600 mg/den, též syntetizován
- Lipoproteiny: transport lipidů krevní plazmou
- Apoproteiny (z jater či střeva), katalytická funkce, receptory

- Chylomikrony – z potravy, nejmenší densita, lipoproteinová lipáza (endotel kapilár), aktivace apoproteinem C-II, transport HDL
- volné MK vstřebány adipocyty (resyntéza triglyceridů, zásoba) i ostatními tkáněmi (oxidace)
- Zbytek lipoproteinových částic (více cholesterolu) – chylomikronové zbytky – degradace v játrech
- VLDL – endogenní syntéza v játrech (méně střevo), v postabsorpční fázi
- Densní, více cholesterolu, delší poločas v plazmě
- Rychlost tvorby: 15-90 g/den
- Začátek metabolismu – viz. chylomikrony
- Produkty účinku lipoproteinové lipázy – IDL (intermediate-density lipoprotein)
- 50% IDL – zpět do jater (jako chylomikronové zbytky)
- 50% IDL – obohaceny cholesterolem – LDL
- Kolující LDL – transport cholesterolu do buněk
- Vstřebání LDL, IDL, zbytků ch. – apoproteiny, receptory, endocytóza

Uptake LDL-cholesterolu do buněk – downregulace LDL receptorů (zpomalení vstřebávání) a zpomalení syntézy de novo

- HDL – dlouhý plazmatický poločas, syntéza v játrech a střevě
- Facilitace pohybu ostatních partikulí
- Výměna klíčových apoproteinů
- Akceptují molekuly volného cholesterolu, esterifikují je (lecithin-cholesterol-acetyltransferáza) a inkorporují zpět do partikulí
- Hlavní účinek: zrychlení clearance triglyceridů z plazmy a regulace poměru volný:esterifikovaný cholesterol

- Volné MK
- Průměrná koncentrace: 400 μ M/l
- Vázané na molekuly albuminů
- Rychlý obrat (cca 8g/hod): 50% - oxidace, 50% - reesterifikace do triglyceridů

- Celkový cholesterol: 185mg/l
- LDL cholesterol: 120mg/l
- HDL cholesterol
- Ateroskleróza, genetické predispozice (LDL apo či receptor)

PORUCHY METABOLISMU CUKRŮ

1. **Diabetes mellitus**

2. **McArdleův syndrom:** glykogeneze z deficitu myofosforylasy

Hromadění glykogenu ve svalech

Svalová ztuhlost, ztuhlost při námaze, snížená tolerance k výkonu

3. **Galaktosémie** (vrozený deficit fosfogalaktosauridyltransferasy; poruchy růstu a vývoje)

PORUCHY METABOLISMU TUKŮ

1. **HYPERLIPIDÉMIE, HYPERLIPOPROTEINÉMIE**

2. **VZÁCNÉ PORUCHY LIPIDOVÉHO METABOLISMU**

Ad 1) 5% obyvatelstva

Primární a sekundární formy

Ateroskleróza

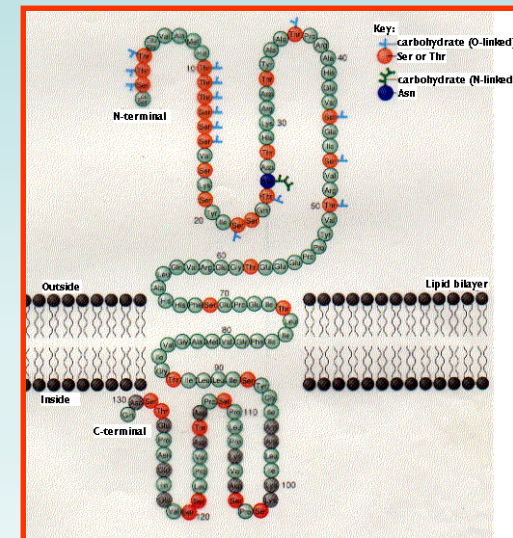
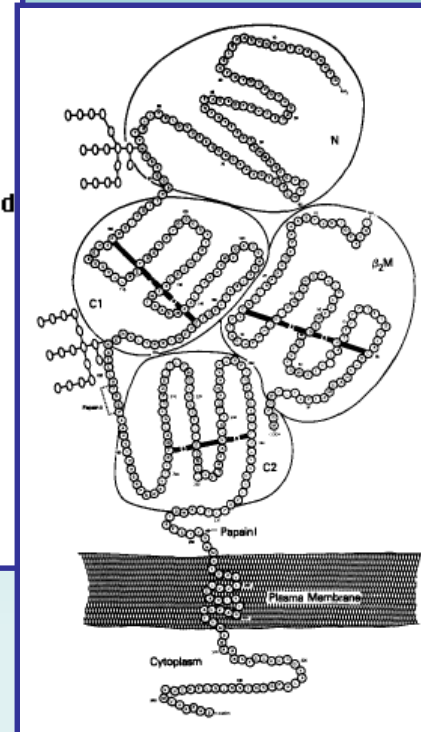
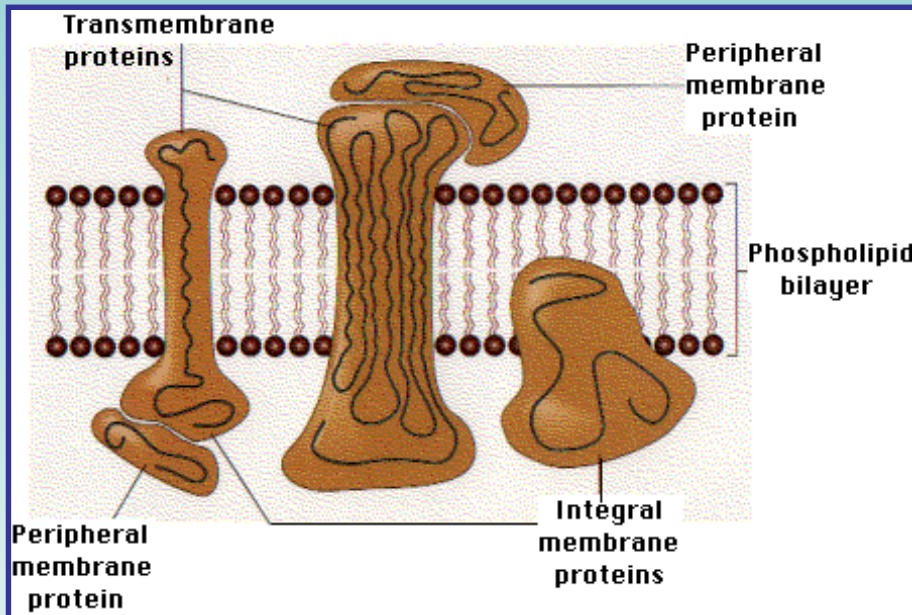
- Tuky indukovaná hyperlipoproteinémie
- Familiární hypercholesterolémie (xantomatóza)
- Smíšená hyperlipoproteinémie
- Familiární hypercholesterolémie s hyperlipémií
- Sacharidy indukovaná triglyceridémie
- Sekundární hyperlipoproteinémie (druhotné; alimentární)

Ad 2)

- Lipidózy
- Abetalipoproteinémie (LDL, VLDL; hromadění lipidů v epitelu střeva)
- Analfalipoproteinémie (HDL; hromadění esterů CHOL v tkáních)
- Vrozený defekt acetyltransferázy LCAT (hromadění lecitinu)

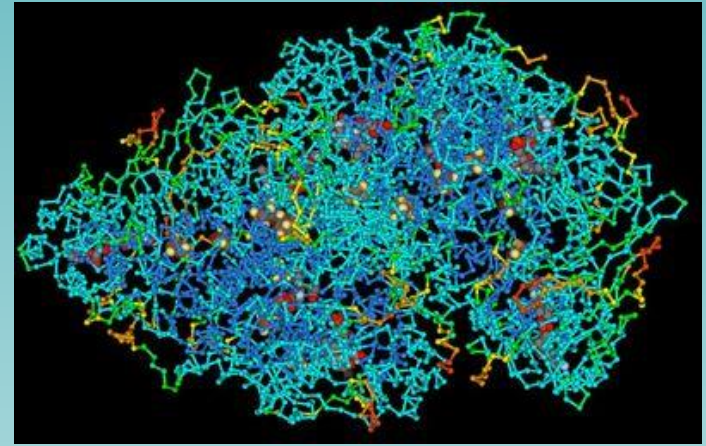
METABOLISMUS PROTEINŮ

- Proteiny = AMK spojené peptidovými vazbami (nad 100 AMK)
- Peptidy (2-10 AMK), polypeptidy (10-100 AMK)
- Primární, sekundární, terciární a kvartérní struktura proteinu

- Proteiny, lipoproteiny, glykoproteiny

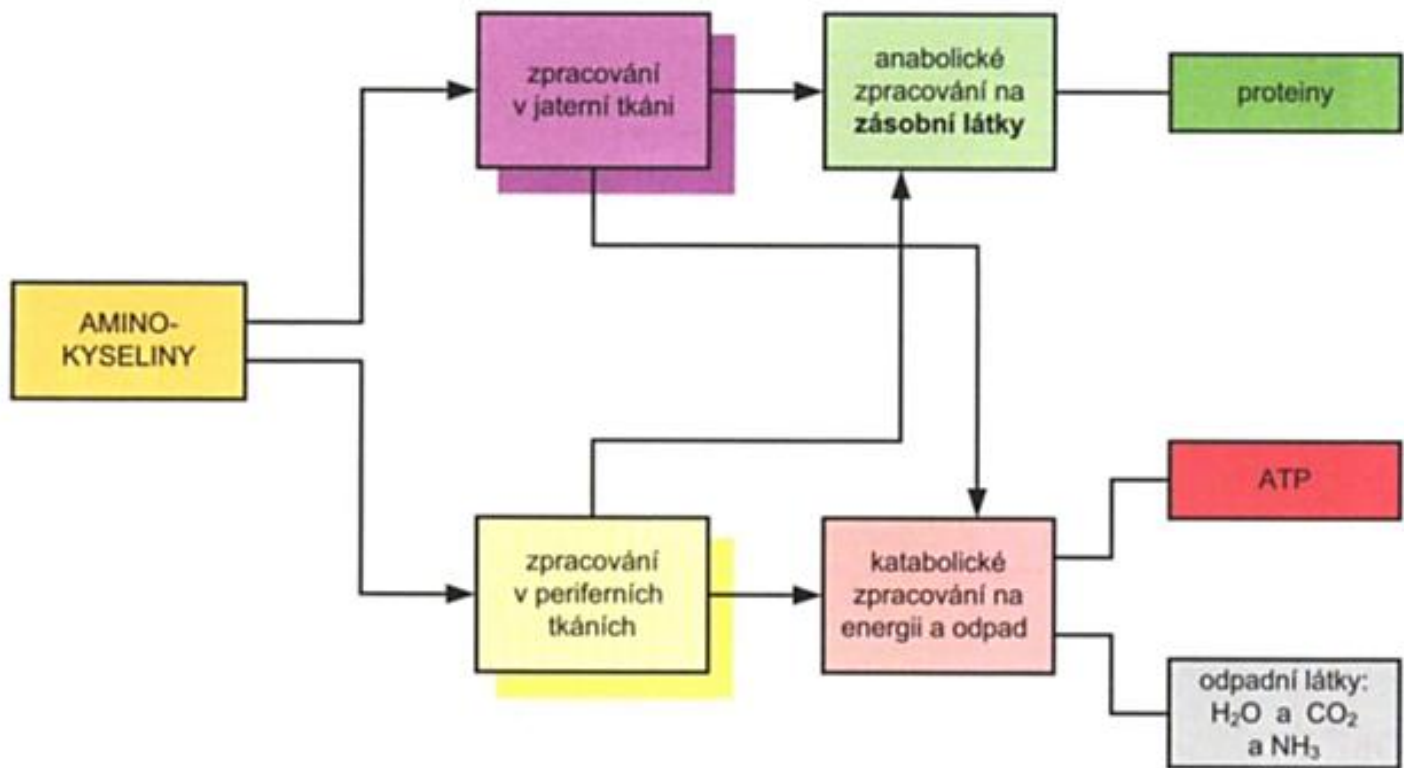
- Celkové proteiny v těle: 10 (- 14) kg
- Z toho metabolicky aktivní: 6 kg
- Proteolýza svalů: 50 g proteinů / den
- Minimální denní příjem: 50 g
- Bílkovinné **minimum**: 0,5 g / kg tělesné hmotnosti
- Bílkovinné **optimum**: 0,7 g / kg tělesné hmotnosti
- Zvýšený přísun (růst, rekonvalescence, těhotenství, kojení): 1,5 – 2,0 g / kg
- Turnover – cca 300 g

AMINOKYSELINY

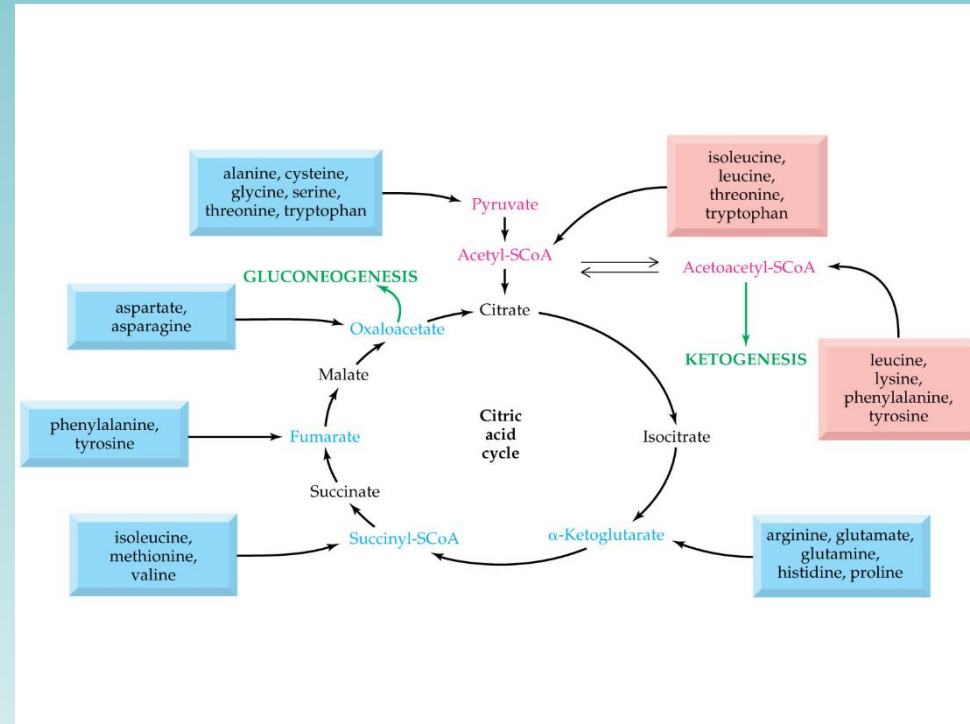
Esenciální (nejsou syntetizovány), semi-esenciální (Arg, His, růst)

- Non-esenciální (z glukózového metabolismu – citrátový cyklus)
- Aminokyselinový pool (hotovost)
- Potřeba esenciálních AMK: 0,5 – 1,5 g / den
- Poruchy proteosyntézy
- Nejvhodnější zdroj E-AMK:NE-AMK mléko, vejce
- V růstu: 40% E-AMK, v dospělosti: 20%
- Prekurzory: puriny, pyrimidiny, polyaminy, fosfolipidy, kreatin, karnitin, donory metylové skupiny, katecholaminy, hormony štítné žlázy, neurotransmitery

AMINOKYSELINY – nadbytek v potravě

- Degradace, využity tělem jako zdroj energie
- AMK jako další substráty:
  - Glukogenní AMK – výstavba sacharidů
  - Ketogenní AMK – ketolátky + lipidy

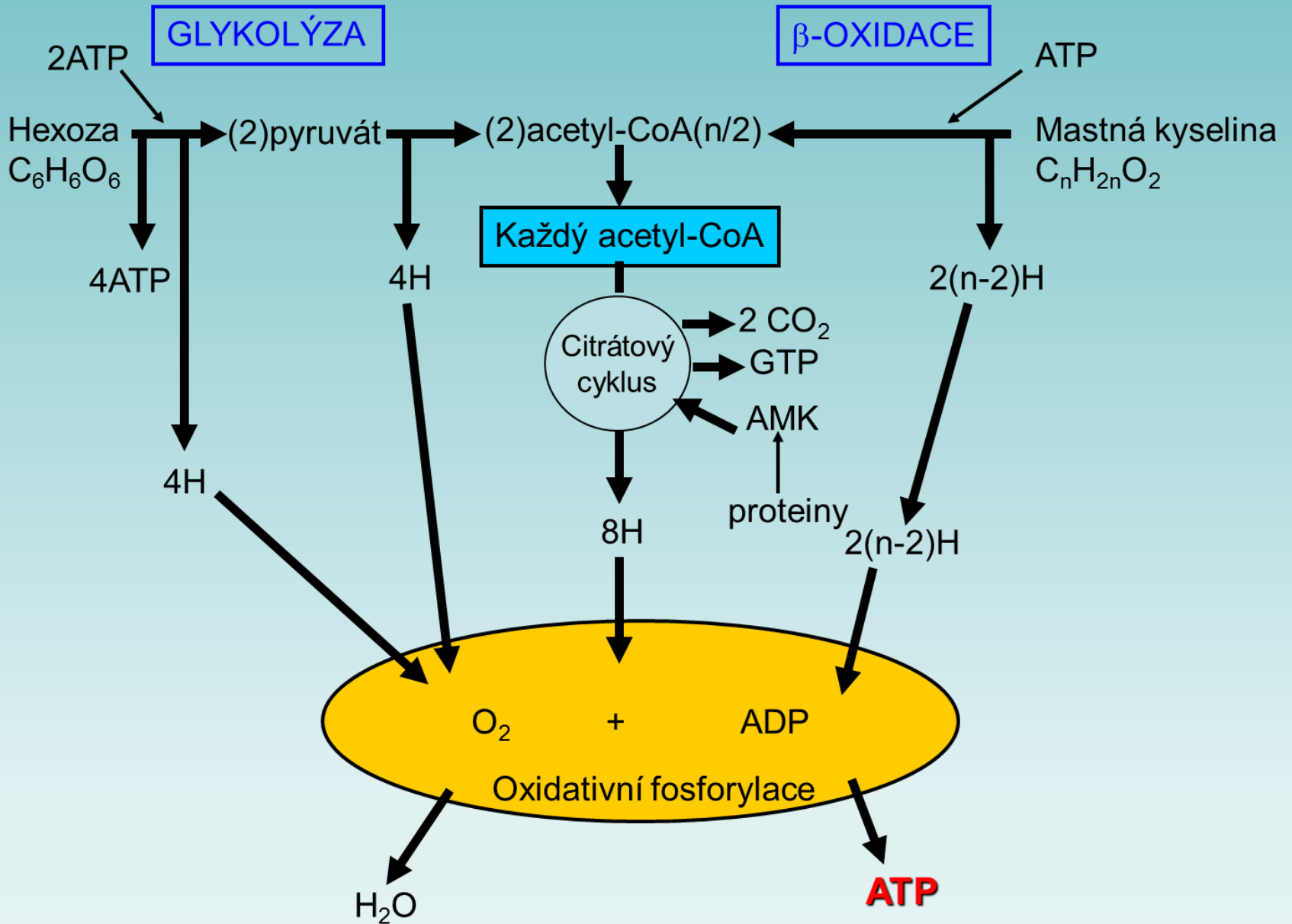

VÝDEJ ENERGIE

- 1. V klidu:** bazální metabolismus; 8 000 kJ / den; 200-250 ml O₂/min; přímo závislý na hmotnosti a **povrchu těla**; klesá s **věkem**; stoupá s okolní **teplotou**;
ve spánku klesá o 10-15%; geneticky determinován **75%BM**
- 2. Po najezení:** malé zvýšení energetického výdeje – **specifický dynamický efekt** (SDA) – např. na tvorbu glykogenu **7%BM**
- 3. Fakultativní termogeneza:** netřesová
- 4. U sedících lidí:** spontánní fyzická aktivita **18%BM**
- 5. Při tělesné aktivitě:** největší část energetických nároků organismu;
individuální; mění se podle ročního období

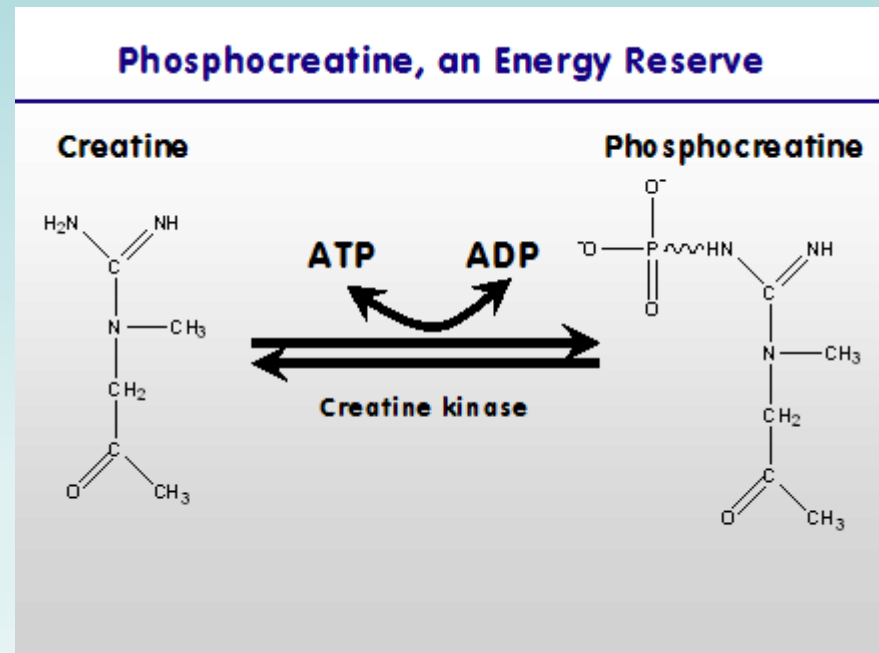
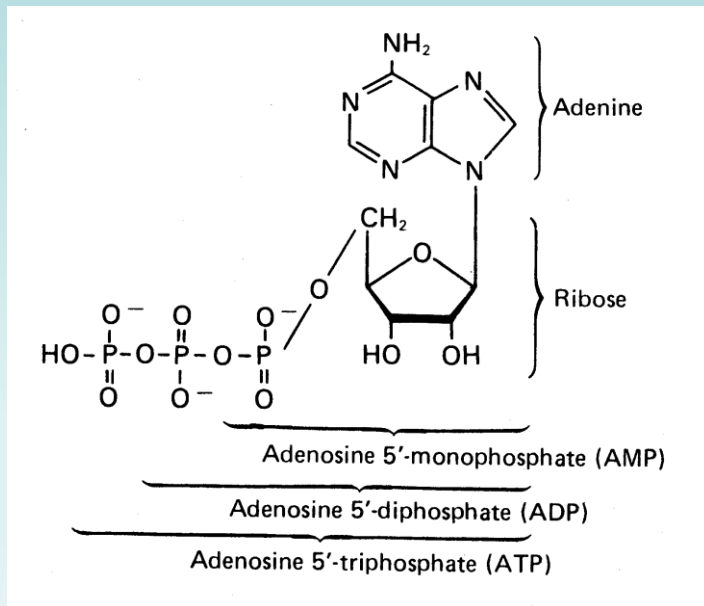

TVORBA ENERGIE

- **Zásoba** energie: ATP, kreatinfosfát, GTP, CTP (cytidin), UTP (uridin), ITP (inosin)
- Makroergní vazba – 12kcal/mol
- Účinnost není 100% - 18kcal substrátu na 1 vazbu v ATP
- Denně: 63 kg ATP (128 mol)
- Glykolýza: jen krátkodobý zdroj energie (2 pyruváty – jen asi 8% energie glc);

přísun glc je omezený, laktát

USKLADNĚNÍ A PŘESUNY ENERGIE

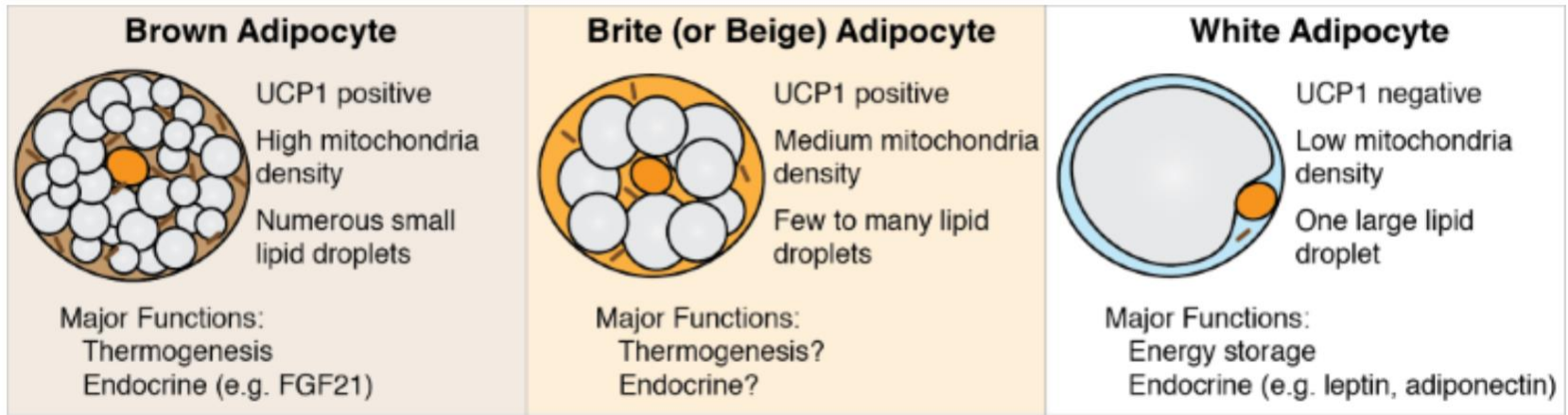
- Vstup energie stejně jako výdej je nepravidelný – **nutnost uskladnění**
- 75%** zásob: triglyceridy (9kcal/g) **v tukové tkáni** (10-30% tělesné hmotnosti), vydrží až 2 měsíce ; zdroj – MK z potravy a esterifikace s α -glycerolfosfátem nebo syntéza MK z acetylCoA z glykolýzy – přeměna cukrů na efektivnější zásobu energie = tuk
- 25%** zásob: **proteiny** (4kcal/g); přeměna na cukry (glukoneogeneza při stresu); nepříznivé následky pro organismus
- Méně než **1%** zásob: **cukry** (4kcal/g) ve formě glykogenu; důležité pro CNS!!! a krátkodobou velkou zátěž; $\frac{1}{4}$ zásob glykogenu v játrech (75-100g), zbytek ve svalech (300-400g); jaterní glykogen – glykogenolýza – uvolnění glukózy; svalový glykogen – využití jen ve svalech (není glukoso-6-fosfatáza)
- Glukoneogeneza**: z pyruvátu, laktátu a glycerolu a AMK (kromě leucinu); NE z acetyl-CoA
- Uskladnění a přenos energie vyžaduje vstup další energie**: 3% z původní energie – tuky (triglyceridy do tukové tkáně), 7% - glukóza (glykogen), 23% - přeměna cukrů na tuky, 23% - přeměna AMK na proteiny nebo glukózu (glykogen)

GLUKOZA a MK

- Alternativní
- Vzájemné vztahy mezi utilizací, syntézou a skladováním

- NADBYTEK GLUKÓZY** – zrychlení glykolýzy – více pyruvátu, více citrátu – citrát aktivuje 1.krok v syntéze MK (acetyl CoA – malonyl CoA)
- Zrychlená glykolýza – více glycerol fosfátu; zvýšená syntéza MK a zvýšená dostupnost glycerol fosfátu = stimulace syntézy triglyceridů a snížení β -oxidace

- TEDY: **zvýšená utilizace cukrů posune metabolismus tuků od oxidace k ukládání**

- NADBYTEK MK** – zrychlení β -oxidace; její meziprodukty zpomalují glykolýzu a urychlují glukoneogenezu a glykogenogenezu

- TEDY: **zvýšená utilizace MK posune metabolismus cukrů od oxidace k ukládání**

- Vliv humorální regulace

Tuková tkáň - adipocyty

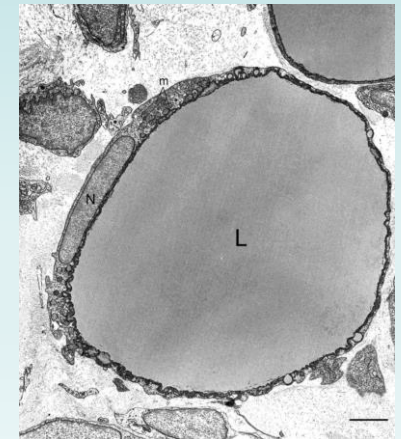
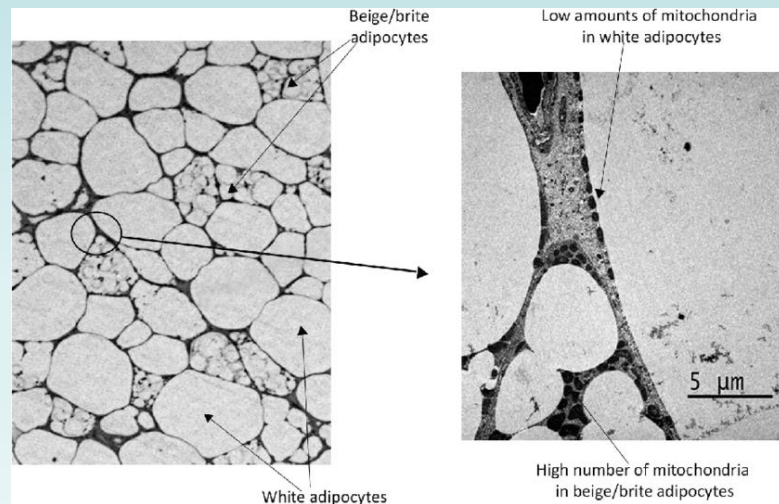
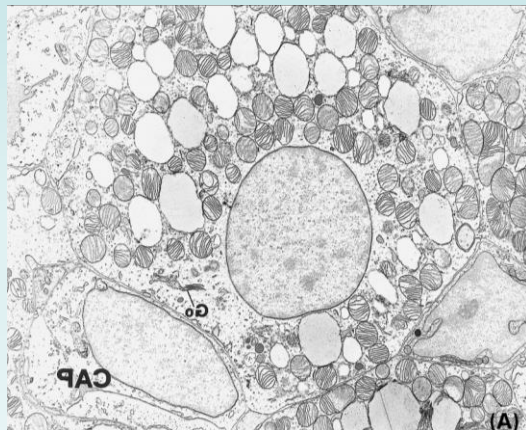
Types of Adipocytes

 Mitochondria

 Nucleus

 Lipid droplet

HNĚDÝ TUK

LIPIDY: strukturální, neutrální a hnědý

Specifická lokalizace

Sympatická inervace jak cév, tak lipocytů

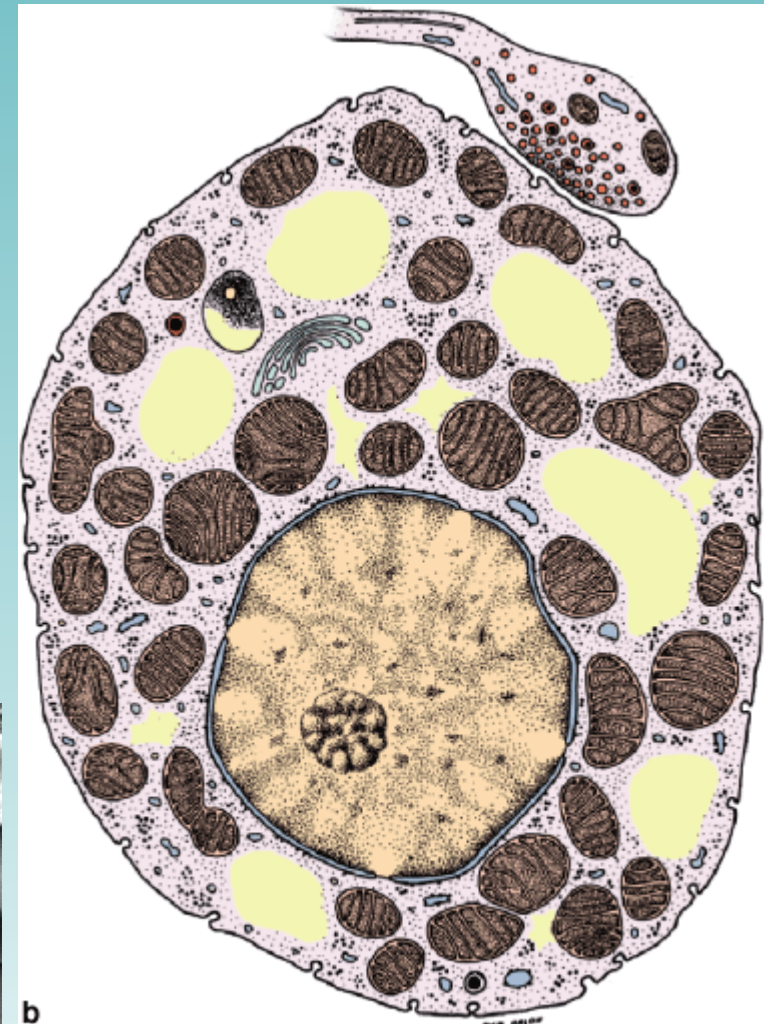
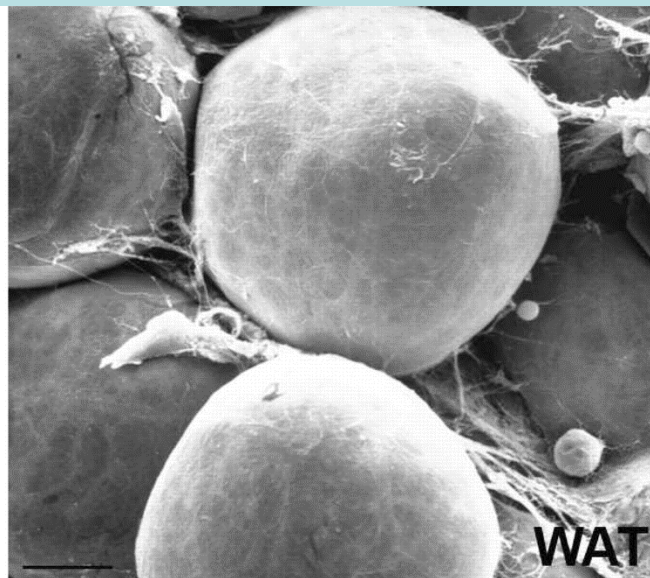
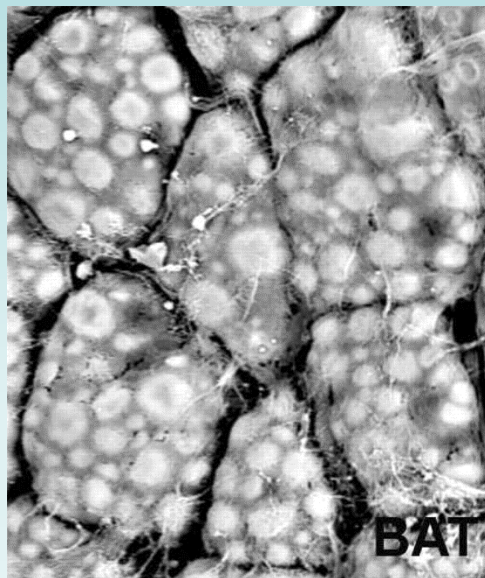
Několik kapének tuku v lipocytu

Více mitochondrií

Produkce tepla

Adaptace na chlad

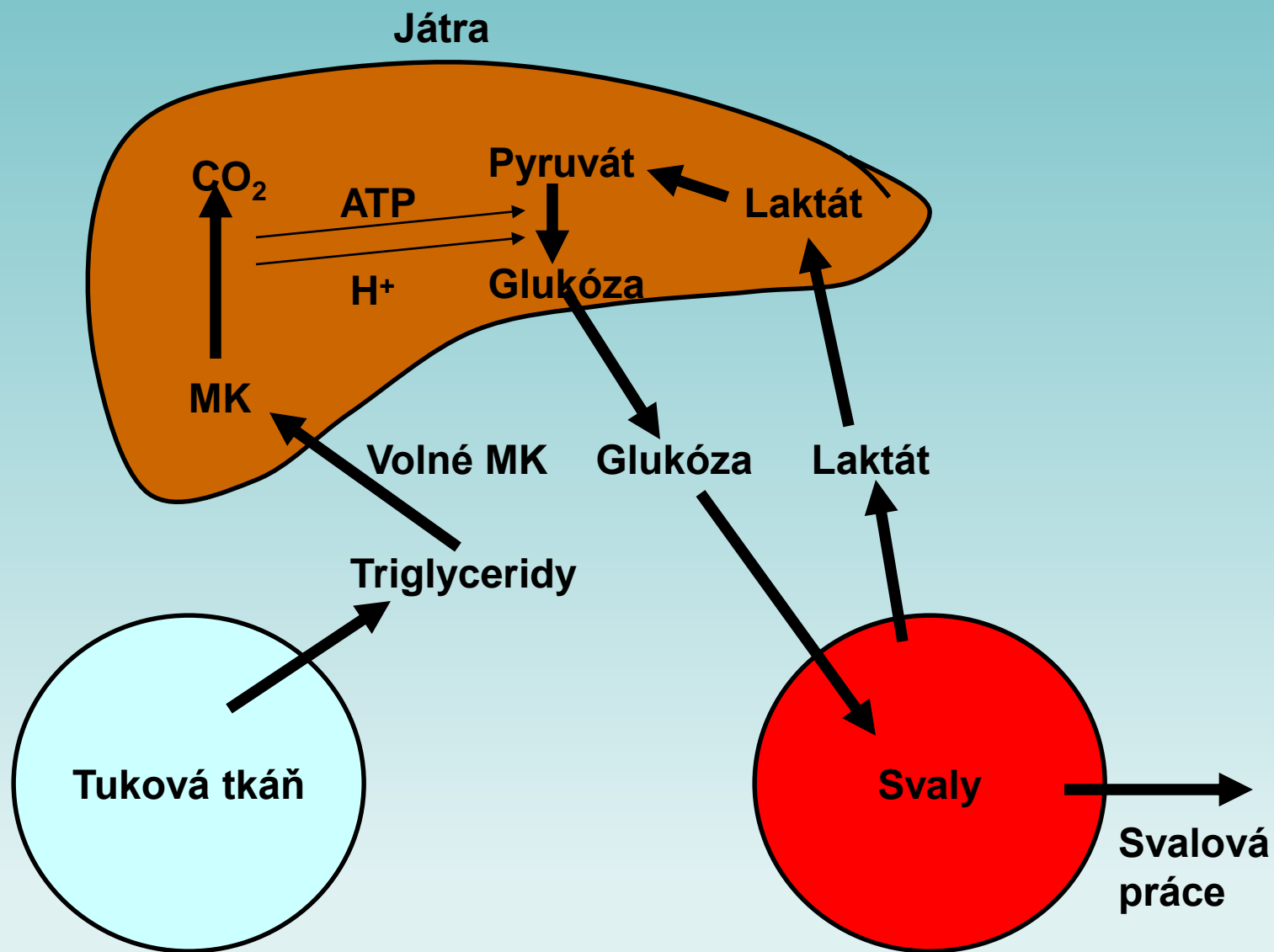
Po najezení se zvyšuje produkce tepla

b

Source: Mescher AL: *Junqueira's Basic Histology: Text and Atlas, 12th Edition*: <http://www.accessmedicine.com>
Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. All rights reserved.

PŘESUNY ENERGIE MEZI ORGÁNY

Sval – zdroj energie a metabolismus

- = přeměna energie na mechanickou práci
- Kreatinfosfát – hydrolýza na kreatin a fosfát
- V klidu část ATP předává v mitochondriích fosfát kreatinu = zvýšení celkové zásoby kreatinfosfátu
- Při svalové zátěži hydrolýza kreatinfosfátu u spojení mezi myozinovými hlavami a aktinem a vzniká ATP z ADP = pokračování kontrakce
- Klidový stav = hlavní zdroj energie FFA, se stoupající zátěží pak sacharidy
  - Energie pro resyntézu kreatinfosfátu a ATP ze štěpení Glu na CO_2 a H_2O
  - Pyruvát a aerobní glykolýza
  - Pozn. Anaerobní glykolýza – pyruvát nevstupuje do citrátového cyklu, je redukován na laktát = bez potřeby kyslíku!
  - Laktát se hromadí ve svalech, posléze pokles pH a inhibice některých enzymů
  - Po skončení námahy odstranění nadbytku laktátu a obnova zásob ATP a kreatinfosfátu + kyslíku
  - Kyslíkový dluh
  - Pozn. Rigor – vyčerpání zásob ATP a kreatinfosfátu

Tvorba tepla ve svalu

- Příjem = výdej
- Tvorba makroergních vazeb a tvorba tepla
- Celková mechanická účinnost při izotonické kontrakci je asi 50 %, nulová při izometrické kontrakci
- Značná produkce tepla
- Klidové teplo
- Iniciální teplo = teplo produkované v průběhu kontrakce nad teplo klidové
  - = aktivační teplo (teplo, které sval vydá, kdykoliv se stahuje) + teplo zkrácení (úměrné délce, o jakou se sval zkrátil)
- Teplo zotavení = teplo uvolněné metabolickými procesy, které vracejí sval do původního stavu
- Relaxační teplo = sval, který se stahuje izotonicky; projev práce, resp. vrácení svalu na původní délku

Hormony a metabolismus sacharidů

- Inzulin, IGF-I/II, glukagon, somatostatin, adrenalin, hormony štítné žlázy, glukokortikoidy, růstový hormon
- Fyzická aktivita
  - Vstup Glu do kosterního svalu nezávisle na inzulínu – zvýšení počtu GLUT-4
  - Přetrvává několik hodin po námaze
  - Zvýšení citlivosti na inzulin
  - ! Diabetici - hypoglykémie

- Katecholaminy

- Aktivace přes beta-adrenergní receptory = zvýšení obsahu cAMP
- Alfa-adrenergní receptory zvyšují obsah intracelulárního ATP
- Zvýšení výdeje Glu z jater = hyperglykémie
- Aktivace fosforylázy svalů přes cAMP a vápenaté ionty
- Vytvořený glukóza-6-P konvertován pouze na pyruvát! (chybí příslušná fosfatáza)
- Pyruvát dále konvertován na laktát, ten difunduje ze svalů do krve
- V játrech je oxidován na pyruvát a následně konvertován na glykogen
- Kalorigenní účinek = oxidace laktátu
- Uvolnění FFA do krve = snížení periferní utilizace glukózy

- Hormony štítné žlázy

- Diabetogenní účinek thyroideálních hormonů je dán zvýšením resorpce Glu ve střevě
- Ztráty glykogenu v játrech
- Zrychlení degradace inzulínu
- Významný kalorigenní účinek = zvýšení spotřeby kyslíku téměř ve všech tkáních

- **Glukokortikoidy**

- Zvýšení glykémie
- Glukoneogenetický účinek, ale zejména permisivní působení
- Značně komplexní účinek

- **Růstový hormon**

- Mobilizace volných MK z tukové tkáně = ketogeneze
- „antiinzulínový“ účinek – snižuje vychytávání Glu v některých tkáních
- Snížení počtu receptorů pro inzulín a glukokortikoidy

Tab. 19-9. Účinky glukokortikoidů působících na metabolismus sacharidů¹

1. Zvýšený katabolismus proteinů v tkáních, vedoucí ke zvýšení koncentrace aminokyselin v plazmě
2. Zvýšení jaterního vychytávání (»trapping«) aminokyselin
3. Zvýšení deaminace a transaminace aminokyselin
4. Zvýšení jaterní konverze oxalacetátu na fosfopyruvát
5. Zvýšená aktivita jaterní fruktózadifosfatázy, urychlující defosforylaci fruktóza-1,6-difosfátu
6. Zvýšená aktivita jaterní glukóza-6-fosfatázy, vedoucí k uvolnění více glukózy do krve
7. Snížení utilizace glukózy na periférii a v játrech, patrně působené inhibicí fosforylace
8. Zvýšení hladiny krevního laktátu a pyruvátu
9. Snížená lipogeneze v játrech
10. Zvýšení plazmatických hladin FFA a zvýšená tvorba ketolátek (když je pankreatická rezerva nízká)
11. Zvýšená tvorba aktivní glykogensyntázy

¹ Čísla 1–6 představují reakce vedoucí ke zvýšení glykémie následkem zvýšené glukoneogeneze

Metabolismus a jeho měření

RESPIRAČNÍ KVOCIENT

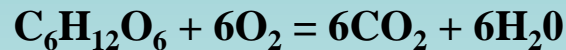
$$\mathbf{RQ = V_{CO_2} : V_{O_2}}$$

(za jednotku času, za ustáleného stavu, obvykle vztažený k 1 l kyslíku)

Cukry:	RQ = 1
Tuky:	RQ = 0,7
Proteiny:	RQ = 0,8

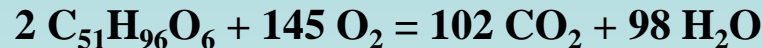
R – poměr respirační výměny (není ustálený stav!, v kterémkoliv časovém úseku)

- Sacharidy (glukoza)

$$\mathbf{RQ = 6/6 = 1,00}$$

- Tuky (tripalmitin)

$$\mathbf{RQ = 102/145 = 0,703 \text{ (obecně 0,70)}}$$

- Při hyperventilaci RQ stoupá (vydechován více CO₂).
- Při intenzivní zátěži RQ až 2,00 (vydechován více CO₂ a kyselina mléčná se mění na CO₂).
- Po skončení zátěže klesá RQ až na 0,50.
- Při metabolické acidóze RQ stoupá.
- Při metabolické alkalóze RQ klesá.

- **INTENZITA (= rychlost) METABOLISMU**

1. Tělesná práce (v průběhu i během zotavení - kompenzace kyslíkového dluhu).

2. Specificko-dynamický účinek potravy (asimilace živin v těle).

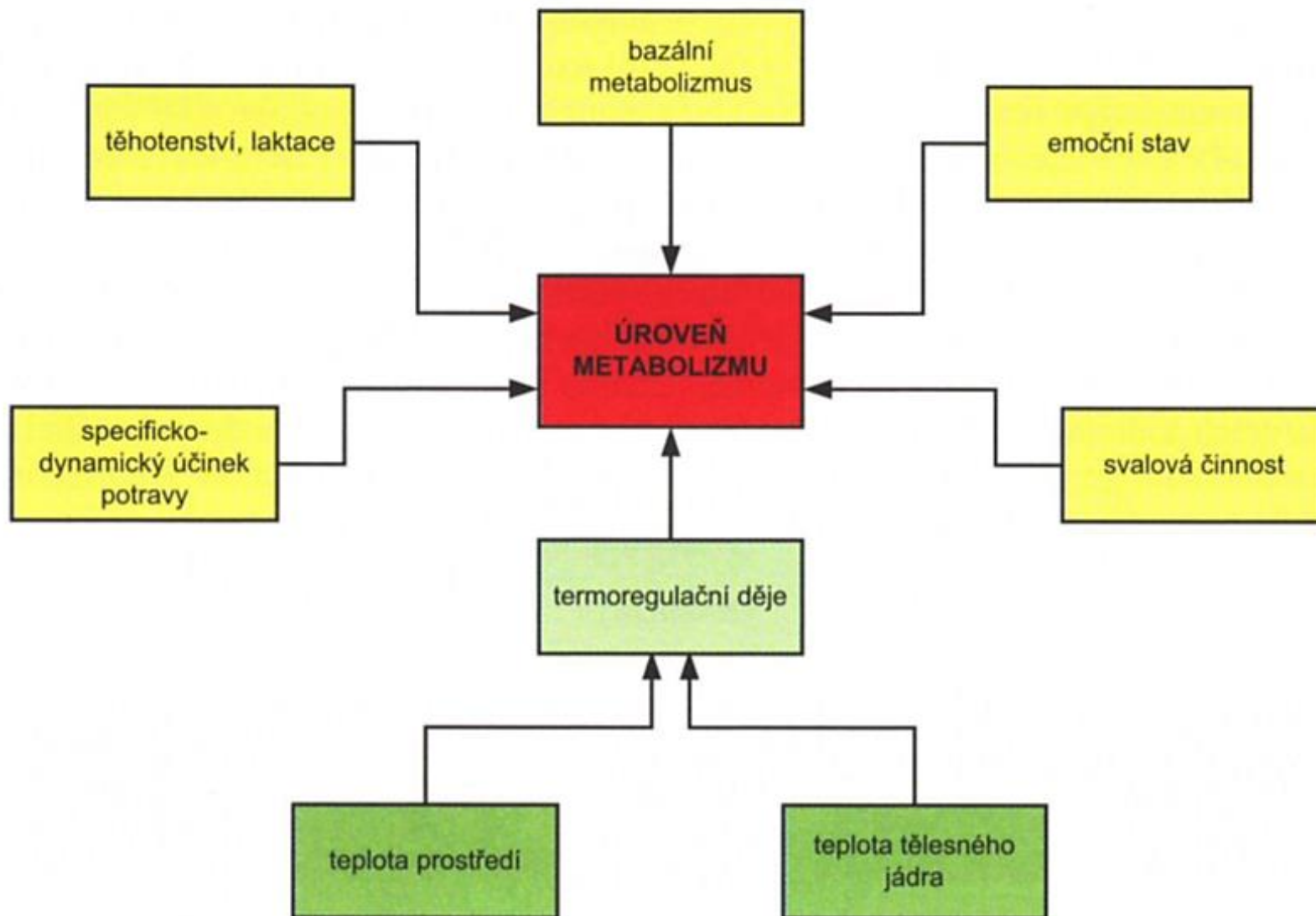
- A) Množství **proteinu**, které poskytuje 100 kcal,
zvyšuje rychlost metabolismu o **30 kcal**.
- B) Množství **sacharidu**, které poskytuje 100 kcal,
zvyšuje rychlost metabolismu o **6 kcal**.
- C) Množství **tuku**, které poskytuje 100 kcal,
zvyšuje rychlost metabolismu o **4 kcal**.

- Množství energie z živin se snižuje o uvedené množství energie, která byla použita k jejich asimilaci.
- **Proteiny mají nejvyšší SDÚ,**
- místo 100 kcal organismus získá 70 kcal.

- **3. Vnější teplota - tvar písmene U**
- a) nižší než tělesná teplota -
aktivace mechanismů pro udržení tepla (např. třes)
intenzita metabolismu vzrůstá
- b) vyšší než tělesná teplota -
zvyšuje se teplota těla a vzrůstá metabolismus

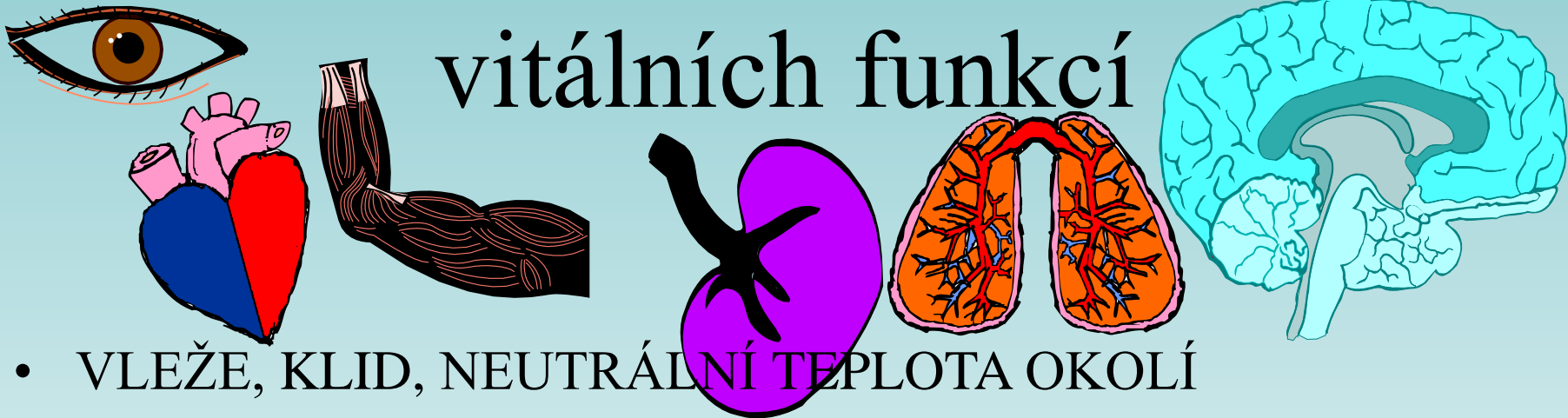

- 4. Výška, váha a povrch těla (čím větší - tím větší)**
- 5. Pohlaví (muži vyšší)**
- 6. Věk (čím vyšší, tím menší)**
- 7. Emoce (vzrušení zvyšuje metabolismus - adrenalin zvyšuje svalové napětí v klidu, apatie a deprese snižují metabolismus)**
- 8. Tělesná teplota (vzestup o 1° C, vzestup o 14%)**
- 9. Hladina hormonů štítné žlázy v krvi (T4, T3)**
- 10. Hladina adrenalinu a noradrenalinu v krvi**

BAZÁLNÍ METABOLISMUS (BMR)

Potřeba energie pro udržení všech
vitálních funkcí

- VLEŽE, KLID, NEUTRÁLNÍ TEPLOTA OKOLÍ
- 12 - 14 HODIN PO JÍDLE, 24 HODIN BEZ VYČERPÁVAJÍCÍ TĚLESNÉ PRÁCE
- ELIMINACE POKUD MOŽNO VŠECH NEGATIVNÍCH FYZICKÝCH A PSYCHICKÝCH FAKTORŮ
- U MLADÝCH MUŽŮ PRŮMĚRNÉHO VZRŮSTU ASI 2000 KCAL

BAZÁLNÍ METABOLISMUS (BMR)

- U ČLOVĚKA KORELUJE S POVRCHEM TĚLA - k výměně tepla dochází na povrchu těla.
- Jaký je vztah mezi hmotností, výškou a povrchem těla?

$$S = 0,007184 \cdot W^{0,425} \cdot H^{0,725}$$

S = povrch těla v m²

W = tělesná hmotnost v kg

H = tělesná výška v cm

NOMOGRAM

BAZÁLNÍ METABOLISMUS (BMR)

1. Harris-Benedictova rovnice

$$BMR (kcal) = 66,5 + 13,8 \times hmotnost (kg) + 5,0 \times výška (cm) - 6,8 \times věk (roky)$$

Rovnice 1: Výpočet BMR pro muže

$$BMR (kcal) = 655 + 9,6 \times hmotnost (kg) + 1,8 \times výška (cm) - 4,7 \times věk (roky)$$

Rovnice 2: Výpočet BMR pro ženy

2. Faustova rovnice

Výpočet pomocí Faustova vzorce není přesný, jedná se pouze o orientační předpoklad energetického výdeje.

$$BMR (kcal) = hmotnost (kg) \times 24$$

Rovnice 3: Výpočet BMR pro muže

$$BMR (kcal) = hmotnost (kg) \times 23$$

Rovnice 4: Výpočet BMR pro ženy

3. Cunninghamova rovnice

Výpočet pomocí Faustova vzorce nerozlišuje pohlaví.

$$BMR (kcal) = 500 + 22 \times FFM (kg)$$

Rovnice 5: Výpočet BMR pro muže

Výpočet optimální tělesné hmotnosti

1. Výpočet optimální tělesné hmotnosti I.

$$(0,655 \times výška [cm]) - 44,1$$

Rovnice 6: Výpočet pro muže

$$(0,593 \times výška [cm]) - 38,6$$

Rovnice 7: Výpočet pro ženy

2. Výpočet optimální tělesné hmotnosti II.

$$22,0 \times výška^2 (m)$$

Rovnice 8: Výpočet pro muže

$$20,8 \times výška^2 (m)$$

Rovnice 9: Výpočet pro ženy

3. Výpočet optimální tělesné hmotnosti III.

$$(výška [cm] - 100) \times 0,85$$

Rovnice 10: Výpočet pro muže

$$(výška [cm] - 100) \times 0,90$$

Rovnice 11: Výpočet pro ženy

4. Výpočet BMI

$$BMI = \frac{kg}{m^2}$$

BAZÁLNÍ METABOLISMUS (BMR)

**Dospělý muž asi 40 kcal/m²/hod
(tzn. asi 2000 kcal/24 hod)**

**Ženy - nižší
Starší - nižší**

(kg)

(cm)

(roky)

BMR muži = 66 + (13,7 . hmotnost) + (5,0 . výška) - (6,8 . věk)

BMR ženy = 655 + (9,6 . hmotnost) + (1,85 . výška) - (4,7 . věk)

Harris-Benedictův vzorec (BEE – bazální energetický výdej)

BAZÁLNÍ METABOLISMUS

VLIV POHLAVÍ

BMR muži = $66 + (13,7 \cdot \text{hmotnost}) + (5,0 \cdot \text{výška}) - (6,8 \cdot \text{věk})$

BMR ženy = $655 + (9,6 \cdot \text{hmotnost}) + (1,85 \cdot \text{výška}) - (4,7 \cdot \text{věk})$

**Muž 20 let, 80 kg, 185 cm
BMR = 1950 kcal**

**Žena 20 let, 55 kg, 165 výška
BMR = 1395 kcal**

BAZÁLNÍ METABOLISMUS

VLIV POHLAVÍ

BMR muži = $66 + (13,7 \cdot \text{hmotnost}) + (5,0 \cdot \text{výška}) - (6,8 \cdot \text{věk})$

BMR ženy = $655 + (9,6 \cdot \text{hmotnost}) + (1,85 \cdot \text{výška}) - (4,7 \cdot \text{věk})$

**Muž 20 let, 80 kg, 185 cm
BMR = 1950 kcal**

**Žena 20 let, 80 kg, 185 výška
BMR = 1730 kcal**

ROZDÍL ASI 10%

BAZÁLNÍ METABOLISMUS

VLIV VĚKU

BMR muži = $66 + (13,7 \cdot \text{hmotnost}) + (5,0 \cdot \text{výška}) - (6,8 \cdot \text{věk})$

BMR ženy = $655 + (9,6 \cdot \text{hmotnost}) + (1,85 \cdot \text{výška}) - (4,7 \cdot \text{věk})$

**Muž 20 let, 75 kg, 180 cm
BMR = 1860 kcal**

**Muž 70 let, 75 kg, 180 cm
BMR = 1520 kcal**

ROZDÍL ASI 20%

BAZÁLNÍ METABOLISMUS

VLIV VĚKU

BMR muži = $66 + (13,7 \cdot \text{hmotnost}) + (5,0 \cdot \text{výška}) - (6,8 \cdot \text{věk})$

BMR ženy = $655 + (9,6 \cdot \text{hmotnost}) + (1,85 \cdot \text{výška}) - (4,7 \cdot \text{věk})$

**Žena 20 let, 60 kg, 165 cm
BMR = 1440 kcal**

**Žena 70 let, 60 kg, 165 cm
BMR = 1200 kcal**

ROZDÍL ASI 15%

BAZÁLNÍ METABOLISMUS

VLIV VĚKU

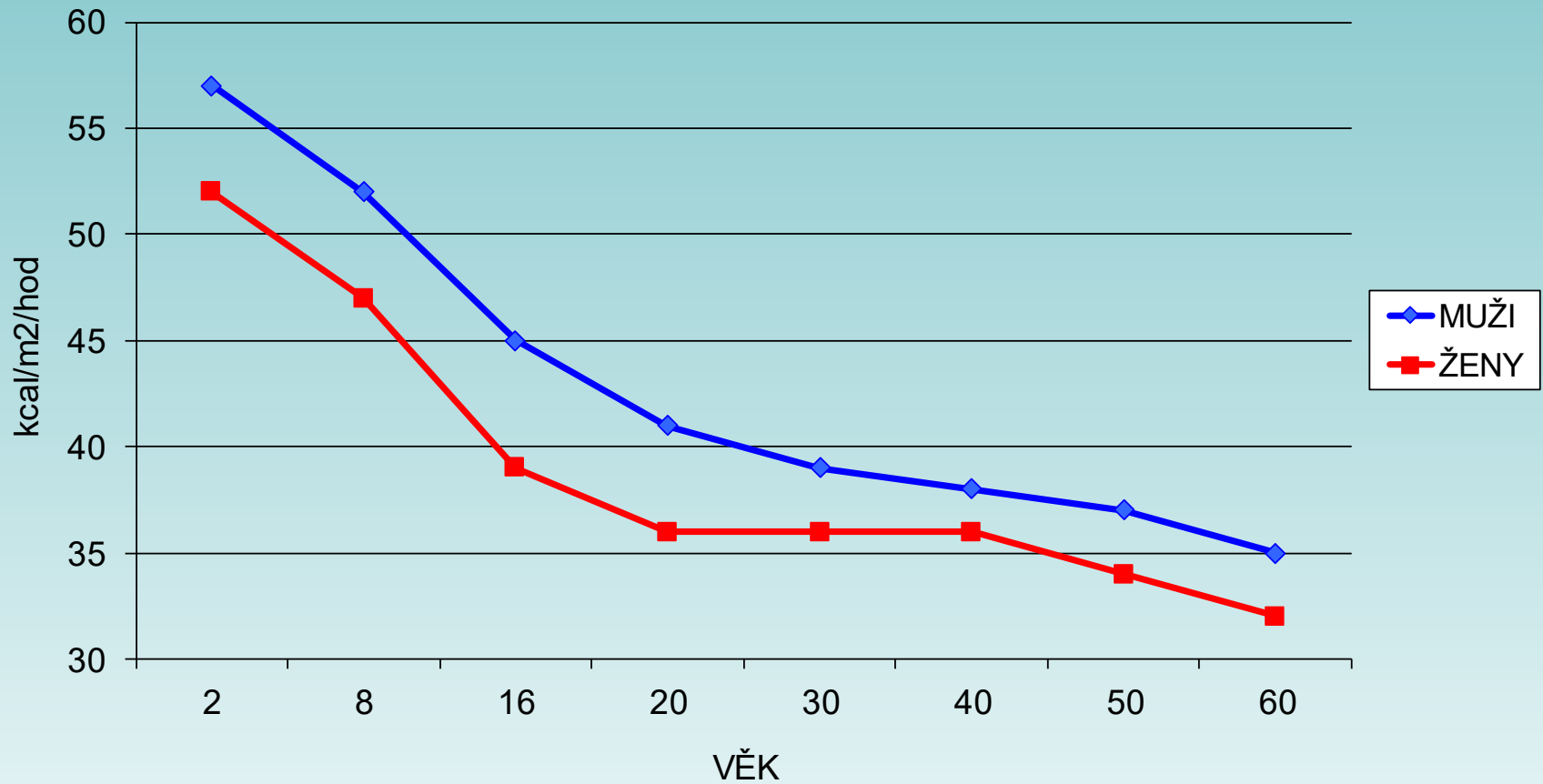
BMR muži = 66 + (13,7 . hmotnost) + (5,0 . výška) - (6,8 . věk)

BMR ženy = 655 + (9,6 . hmotnost) + (1,85 . výška) - (4,7 . věk)

**U ženy se BMR prakticky nemění mezi 20 a 40 lety,
u mužů stále zvolna klesá (o 2 - 3% ročně).**

**Pokles BMR ženy mezi 40 a 50 roky
je prudší než u mužů.**

BMR - ZÁVISLOST NA VĚKU A POHLAVÍ

BAZÁLNÍ METABOLISMUS VLIV VĚKU

**K NEJVĚTŠÍMU POKLESU BMR
DOCHÁZÍ V PUBERTĚ**

**NEJMENŠÍ POKLES BMR U MUŽE
JE MEZI 30 A 50 ROKY,
U ŽENY MEZI 20 A 40 ROKY**

**V OBDOBÍ MENOPAUY KLESÁ BMR ŽENY
PRUDČEJI NEŽ VE STEJNÉM VĚKU U MUŽŮ**

BAZÁLNÍ METABOLISMUS

Dlouhodobé hladovění - pokles BMR

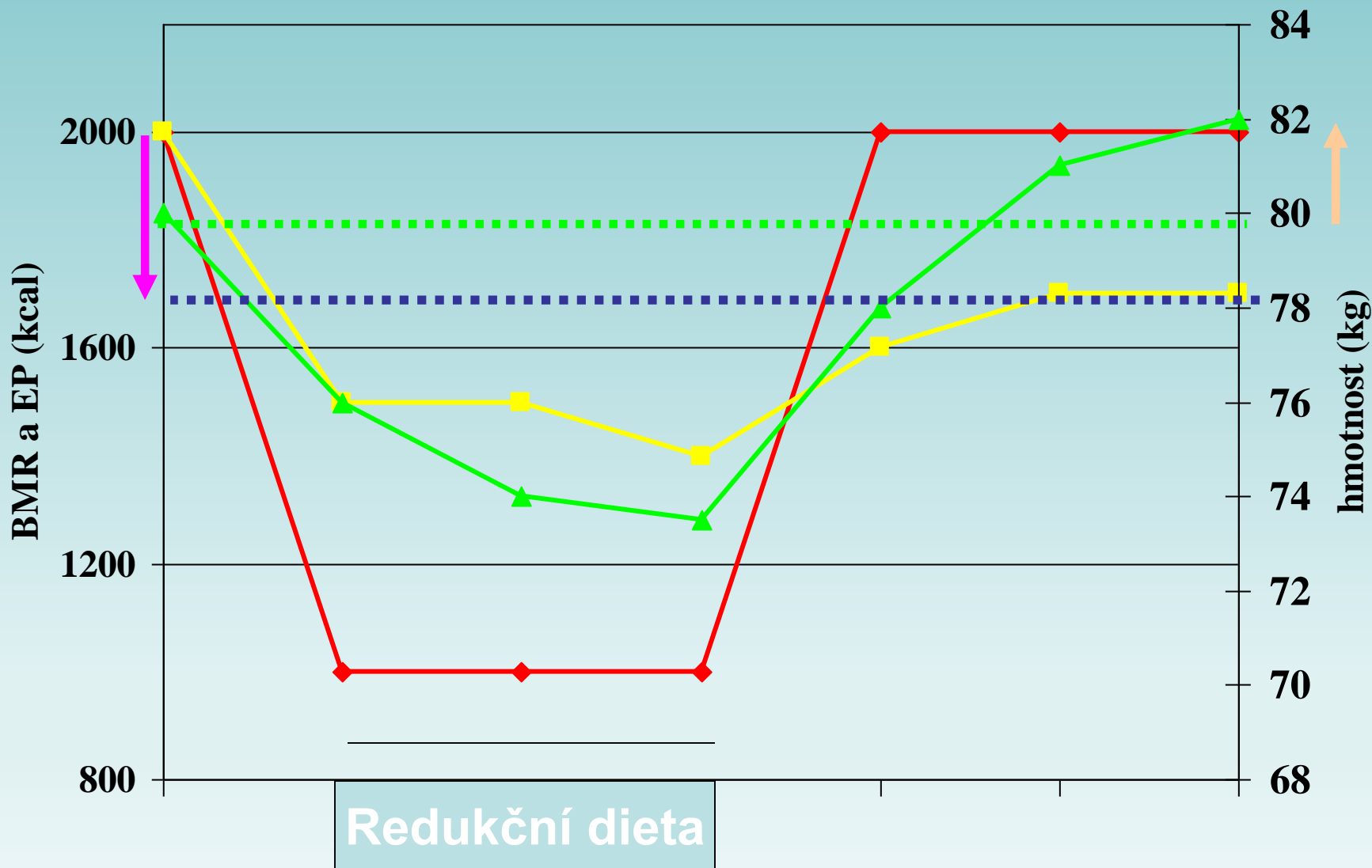
- ☞ **klesá aktivita sympatiku**
- ☞ **klesají katecholaminy**
- ☞ **klesají hormony štítné žlázy**

Proto při redukční dietě zpočátku prudký pokles hmotnosti, později zpomalení poklesu hmotnosti

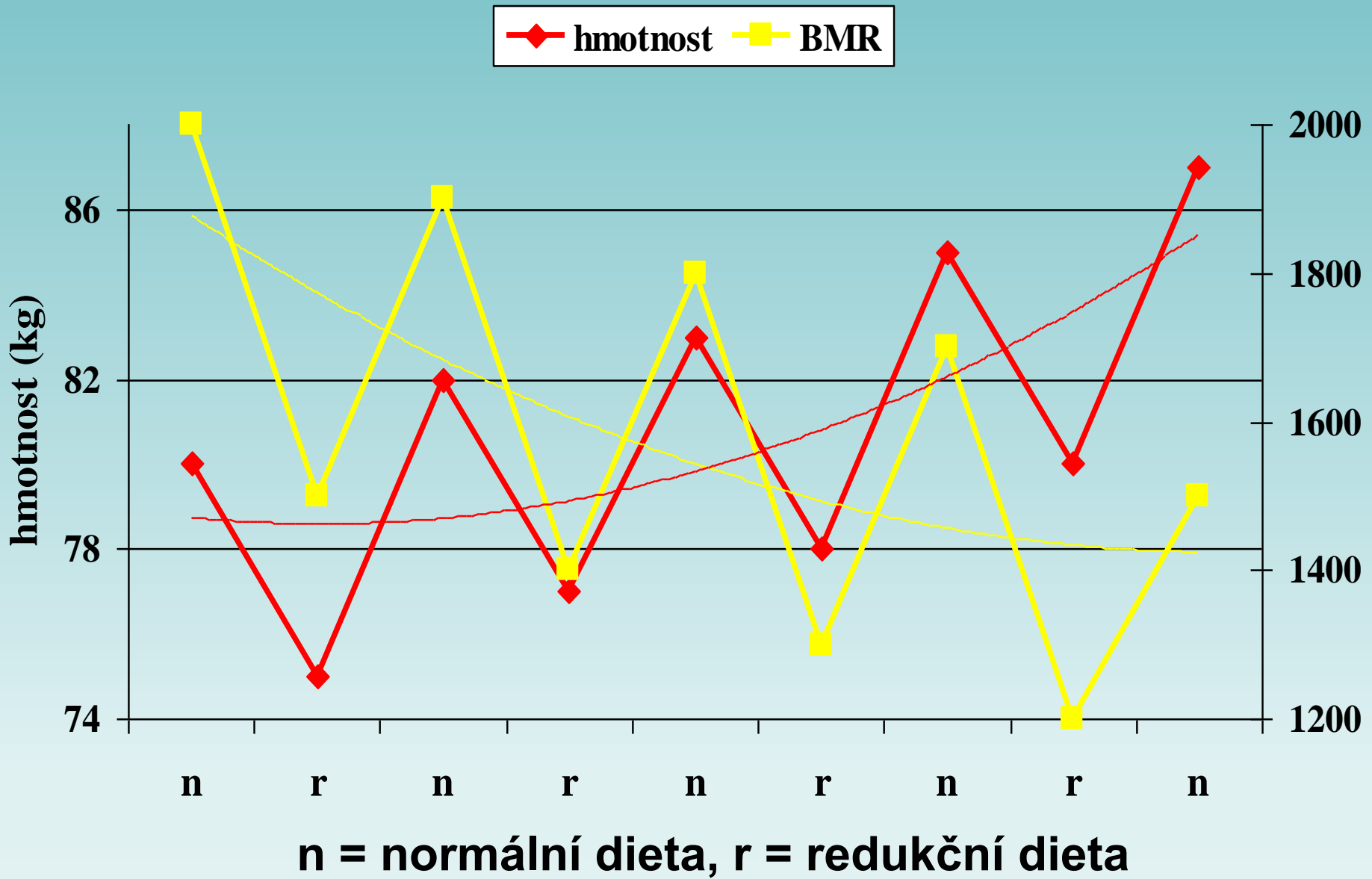
Po jídle stoupá aktivita sympatiku a BMR stoupá

BMR, EP, REDUKČNÍ DIETA A HMOTNOST

◆ EP   ■ BMR   ▲ hmotnost

JO-JO EFEKT

Energetická rovnováha

- **Rovnováha mezi energetickým příjmem a výdejem**
- **Při negativní energetické bilanci se spotřebovávají vnitřní zásoby katabolizují se glykogen, proteiny a tuk =
= **HUBNUTÍ****
- **Při pozitivní energetické bilanci (příjem převažuje před výdejem) =
= **TLOUSTNUTÍ****

Energetická rovnováha

S výjimkou člověka

a některých domestikovaných a hibernujících zvířat
chuť k jídlu reguluje příjem potravy

OBEZITA JE VZÁCNOSTÍ

**Přes 70% lidské populace
trpí nadváhou nebo obezitou**

ENERGETICKÝ VÝDEJ

ENERGETICKÝ EKVIVALENT (EE)

množství energie (Q)

uvolněné při spotřebě 1 litru kyslíku

$(Q/\dot{V}O_2)$

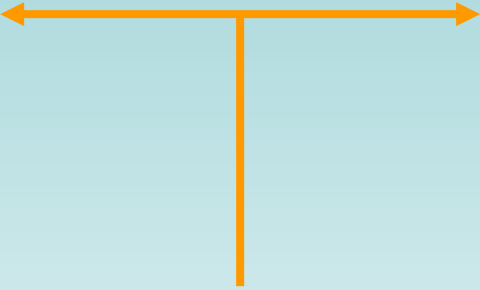
Termický koeficient kyslíku

jednotlivých živin se liší,

proto se liší i EE.

ENERGETICKÝ VÝDEJ

ENERGETICKÝ EKVIVALENT (EE)

- sacharidů $21,1 \text{ kJ} = 5,05 \text{ kcal}$
  - proteinů $18,0 \text{ kJ} = 4,31 \text{ kcal}$
  - lipidů $19,0 \text{ kJ} = 4,55 \text{ kcal}$
-

Neúplná katabolizace
(lidský organismus není schopen
využít energii z dusíkatých sloučenin)

ENERGETICKÝ VÝDEJ

ENERGETICKÝ EKVIVALENT (EE)

Při smíšené potravě
(60 % sacharidů, 30 % tuků, 10 % proteinů)

$$EE = 20,1 \text{ kJ} = 4,81 \text{ kcal}$$

4,8 kcal

ENERGETICKÝ VÝDEJ

V klidu spotřebuje člověk asi 3,4 - 3,6 ml O₂/kg/min

1 MET (metabolický ekvivalent)

JAKÁ JE TO ENERGIE?

$$\text{VO}_2 \text{ (ženy)} = 3,4 \cdot 4,8 = 16,3 \text{ cal/kg/min}$$

$$\text{VO}_2 \text{ (muži)} = 3,6 \cdot 4,8 = 17,3 \text{ cal/kg/min}$$

(asi o 5 - 15% méně)

ENERGETICKÝ VÝDEJ

1 MET

**množství kyslíku, které člověk
spotřebuje v klidu
za 1 min/1 kg hmotnosti**

asi 3,5 ml/kg/min

ENERGETICKÝ VÝDEJ

Muž 20 let, 75 kg, 180 cm
BMR = 1860 kcal (24 hod)

Výpočet na základě MET:

- **17 cal/kg/min**
- **1275 cal/min**
- **76500 cal/hod = 76,5 kcal/hod**
- **1836 kcal/24 hod**

Hodnoty jsou přibližně stejné

MET**VO2 (l/min)****TF (/min)****lehká****< 3,0****< 0,5****< 90****střední****3,0 – 4,5****0,5 – 1,0****90 – 110****těžká****4,6 – 7,0****1,0 – 1,5****110 – 130****velmi těžká****7,1 – 10,0****1,5 – 2,0****130 – 150****vyčerpávající****> 10****> 2,0****> 150**

LIMITY UVEDENÉHO HODNOCENÍ:

- **Není zohledněna pracovní kapacita**

Při maximální pracovní kapacitě 10 METs bude práce při 5 METs čerpat kapacitu z 50% (**střední**)

Při maximální pracovní kapacitě 5 METs bude práce 5 METs prací maximální (**vyčerpávající**)

LIMITY UVEDENÉHO HODNOCENÍ:

- **Není zohledněna pracovní kapacita**
- **Není zohledněna maximální aerobní kapacita**

Při $VO_2/\text{kg max} = 50 \text{ ml/kg/min}$ bude práce při 25 ml/kg.min čerpat kapacitu z 50% (**střední**).

Při $VO_2/\text{kg max} = 30 \text{ ml/kg.min}$ bude práce 25 ml/kg.min čerpat kapacitu z 83% (**velmi těžká až vyčerpávající**)

LIMITY UVEDENÉHO HODNOCENÍ:

- **Není zohledněna pracovní kapacita**
- **Není zohledněna maximální aerobní kapacita**
- **Není zohledněna maximální tepová rezerva**

Maximální tepová rezerva (MTR) = TF max - TF klid

**Při TF max = 200 a TF klid = 70
bude práce při TF = 120 čerpat MTR z 38%
(120 - 70 / MTR) (**lehká**)**

**Při TF max = 150 a TF klid = 70
bude práce při TF = 120 čerpat MTR z 63%
(120 - 70 / MTR) (**těžká**)**

Energetické hodnoty jednotlivých činností

Lehká práce

METs

- řidič 1,5
- laborant 2,1
- barman 2,7
- automechanik 2,7
- údržbář 2,8

Energetické hodnoty jednotlivých činností

Střední práce

METs

- elektrikář 3,4
- zdravotní sestra 3,4
- zedník 4,0
- malíř pokojů 4,1
- práce s motorovou pilou 4,4

Energetické hodnoty jednotlivých činností

Těžká práce

METs

- **dělník v továrně** 5,4
- **tradiční zemědělství** 5,9
- **horník** 6,2
- **kopáč** 6,2
- **nosič těžkých břemen** 6,2

Energetické hodnoty jednotlivých činností

Velmi těžká práce

	METs
• obsluha pecí	7,4
• řezání ruční pilou	7,8
• kácení stromů	8,9
• struskař	10,1

vyčerpávající práce

Energetické hodnoty jednotlivých činností volného času

METs

- zametání, vaření, mytí nádobí 2,9**
- čištění oken, leštění podlahy, nákupy 3,7**
- klepání koberce, leštění nábytku 4,5**

Energetické hodnoty jednotlivých činností volného času

METs

- hraní karet, poslech hudby 1,5**
- energická hra na hudební nástroje 2,7**
- hraní kulečnicku 2,5**
- volné společenské tance 4,1**
- lidové a moderní tance 6,5**
- velmi energické tance 11,3**

Energetické hodnoty jednotlivých činností volného času

METs

- sběr lesních plodů 2,5
- hrabání listí 3,9
- rytí, okopávání 5,0
- házení lopatou 5 kg/10x za min 6,6
- štípání dřeva 6,7
- rybaření v tekoucí vodě 3,9
- rybaření v proudu 5,5

Energetické hodnoty jednotlivých sportovních odvětví

METs

- **chůze rychlostí 5 km/hod po rovině** 4,1
- **chůze rychlostí 5 km/hod do kopce** 8,0
- **běh rychlostí 8 km/hod po rovině** 7,3
- **závodní maratón** 18,4
- **jízda na kole 21 km/hod** 8,2
- **plavání rychlostí 1,2 km/hod (netrén.)** 7,1
- **závodní plavání** 15,5

Energetické hodnoty jednotlivých sportovních odvětví

	METs
• závodní fotbal	10,0
• tenis rekreační čtyřhra	5,5
• tenis rekreační dvouhra	8,6
• tenis závodní dvouhra	11,0
• lyžařská turistika	6,5
• závodní běh na lyžích	19,7
• lehký lyžařský sjezd	7,7
• závodní sjezd na lyžích	14,0

Energetické hodnoty jednotlivých sportovních odvětví

METs

- **aerobik** 5,6
- **lední hokej** 25,7
- **závodní veslování** 23,4
- **golf** 3,1
- **vzpírání** 14,4
- **horolezectví** 7,4
- **atd. ....** ?,?

KALORIMETRIE PŘÍMÁ

= měření energie uvolněné spálením potravy mimo tělo (oxidace sloučenin v **kalorimetru**)

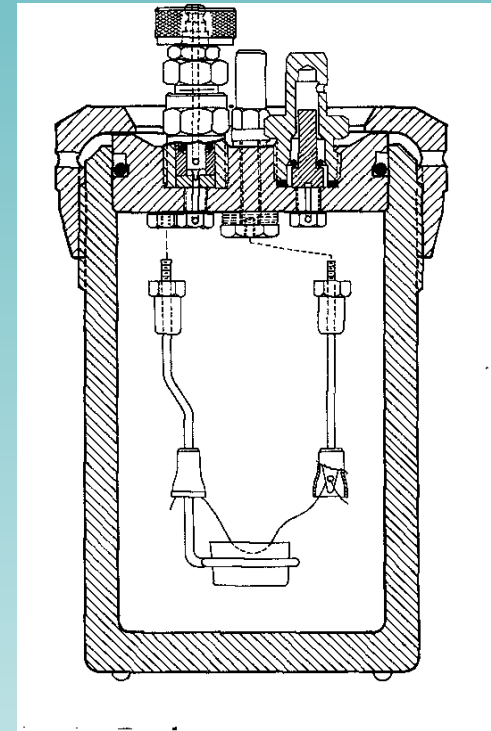
- Kalorimetry:

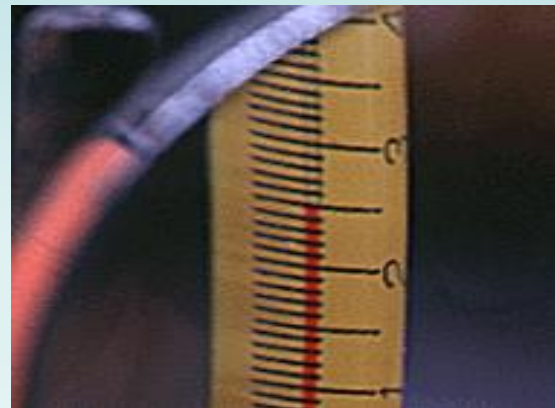
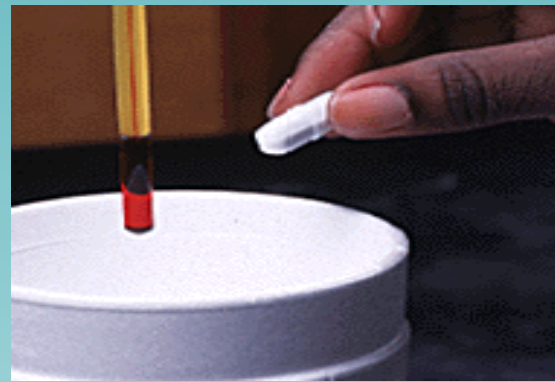
- adiabatické = ohřátí obsahu kalorimetru
- Izotermní = vzniklé teplo je odváděno

1. Kalorická bomba – adiabatický bombový kalorimetr

1. Vzorek
2. Zápalné drátky
3. Výbušné zapálení celého obsahu
4. Ohřívání vody + mixér pro rovnoměrnou distribuci tepla

2. Celotělový kalorimetr (pro laboratorní zvířata, pro člověka)

Human Calorimeter

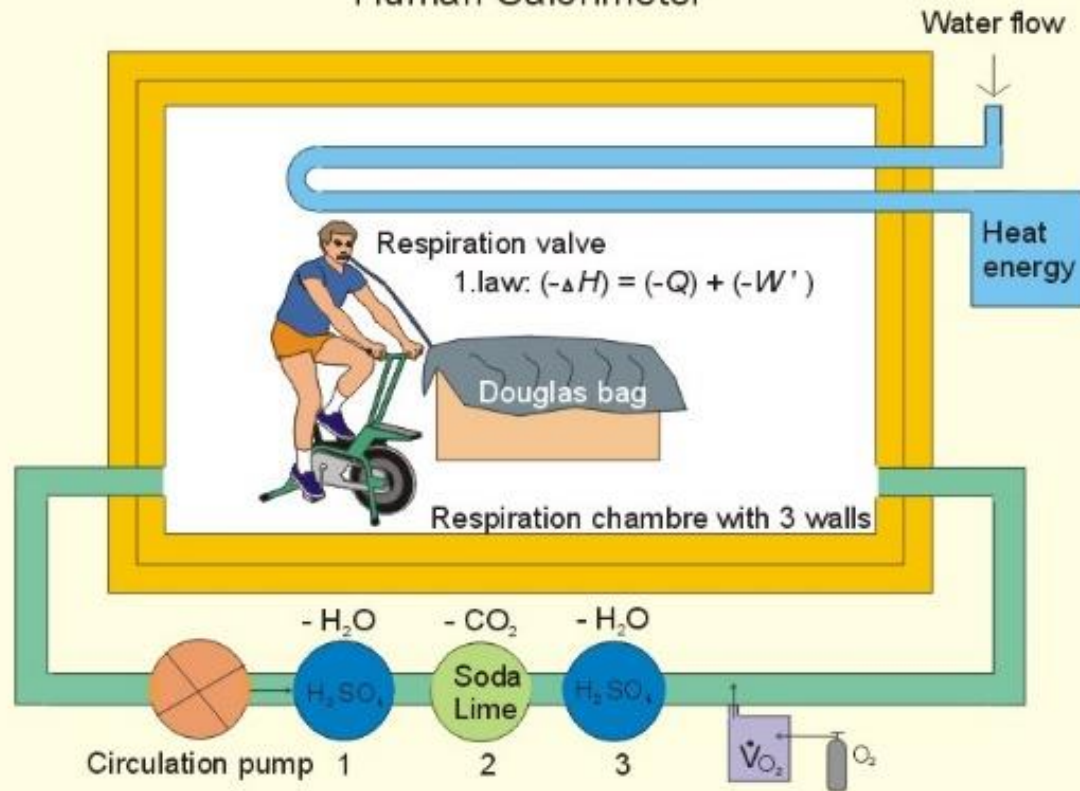
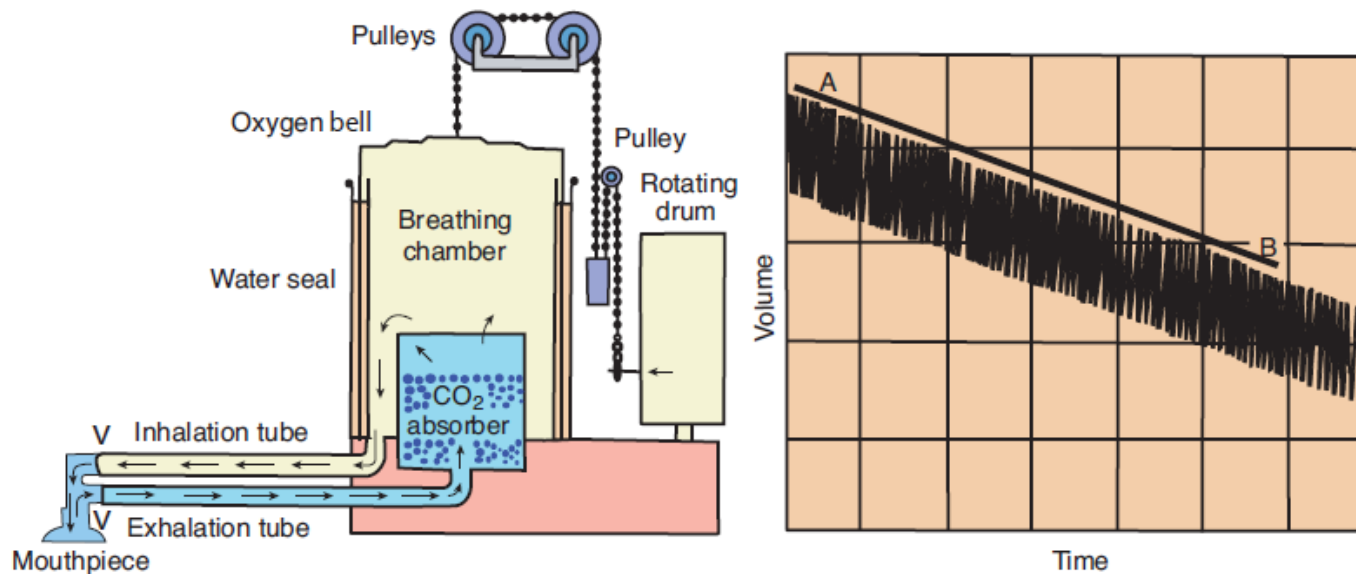

Fig. 20-4

KMc

- Množství spotřebovaného O_2
- Množství energie uvolněné na 1 mol spotřebovaného O_2 se liší s typem oxidované látky (vliv skladby potravy) – **energetický ekvivalent = univerzální konstanta pro výpočet energetického výdeje za předpokladu příjmu smíšené stravy**
- Otevřené nebo uzavřené systémy
- Otevřený = osoba vdechuje atmosférický vzduch a vydechuje do analyzátoru
- Uzavřený = osoba vdechuje kyslík z rezervoáru = uzavřený systém

KALORIMETRIE NEPŘÍMÁ

FIGURE 27-8 Diagram of a modified Benedict apparatus, a recording spirometer used for measuring human O_2 consumption, and the record obtained with it. The slope of the line AB is proportionate to the O_2 consumption. V: one-way check valve.

Barret, K.E., Boitano, S., Barman, S.M., Brooks, H.L. Ganong's Review of Medical Physiology. 23rd Ed. McGraw-Hill Companies 2010

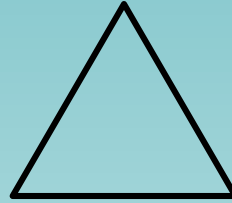

Regulace příjmu potravy

PŘÍJEM

VÝDEJ

CENTRUM SYTOSTI

CENTRUM HLADU
(trvale aktivní)

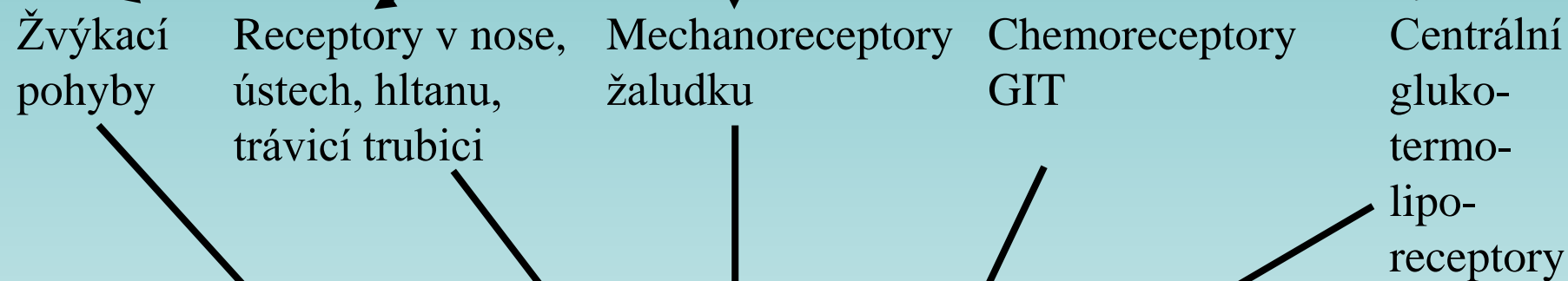
ncl. ventromedialis v hypothalamu

laterální hypothalamus

(jádro pod fasciculus telencephalicus medialis)

VZNIK POCITU SYTOSTI

PŘÍJEM POTRAVY

ZPRACOVÁNÍ INFORMACÍ V CNS
(CENTRUM SYTOSTI = ncl. ventromedialis v hypotalamu)

PRERESORPTIVNÍ SYCENÍ

SYTOST

RESORPTIVNÍ SYCENÍ

VZNIK POCITU HLADU

SNÍŽENÝ PŘÍJEM POTRAVY

Hladové
kontrakce
žaludku

Snížená
dostupnost
glukózy

Snížení
produkce tepla

Změny lipidového
metabolismu

Mechanoreceptory

Glukoreceptory

Vnitřní termoreceptory
(hypotalamus)

„Liporeceptory“

HLAD

KRÁTKODOBÁ REGULACE

DLOUHODOBÁ REGULACE

Kompenzace dietních chyb

REGULACE PŘÍJMU POTRAVY

HYPOTÉZA:

1. Lipostatická – *množství energetických zásob (tuková tkáň)*
2. H. střevních peptidů – *význam střevních peptidů*
3. Glukostatická – *kolísání glykémie*
4. Termostatická – *vnitřní receptory, pokles produkce tělesného tepla*

OREXIGENNÍ FAKTORY

- Neuropeptid Y
- Orexin A a B (hypocretin 1 a 2)
- Hormon koncentrující melanin
- ARP (agouti-related peptide)
- Ghrelin (lenomorelin) – tzv. hormon hladu (sekrece z „prázdného“ žaludku)
- Insulin
- Cukry (fruktóza)

ANOREXIGENNÍ FAKTORY

- POMC – pouze MC4-R!
- CRH (kortikoliberin)
- CART (cocaine- and amphetamine-regulated transcript)
- Peptid YY (pankreatický peptid; L-buňky v ileum a kolon, tlumí žaludeční motilitu, zvyšuje resorpci)
- CCK (cholecystokinin)
- glukagon

LÉKY !!!